

*Марина Зуєнко,
канд. філол. наук, доц. кафедри зарубіжної літератури
Полтавського НПУ імені В.Г. Короленка*

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XVII ст. У ДУХОВНОМУ СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

У статті розглянуто роль літератури Англії XVII століття у духовному становленні сучасного школяра. Література бароко пропонується для вивчення у школі у 8 класі. Проаналізовано творчість Дж. Донна і Дж. Мільтона з огляду на пізнання учнями загальноєвропейських цінностей. Розкрито проблеми готовності сучасного учня до сприйняття високохудожніх творів.

Ключові слова: англійське бароко, цінності, естетичний смак, перекладна література.

The article deals with the role of English literature of XVII century for the moral development of school children. The literature of baroque is represented in school curriculum for 8 grades. The creative works of J.Milton and J.Donne are analyzed from the point of view of children exception of European values of life. The problem of school children's ability to understand world masterpieces is described.

Key words: English baroque, values, esthetical taste, translated literature.

В історії зарубіжної літератури XVII століття потужно репрезентоване в чинних програмах для середньої загальноосвітньої школи. Тоді розвивалися різні літературні напрями — ренесансний реалізм, бароко і класицизм, які дали неперевершені зразки словесного мистецтва. Серед представників англійської літератури того періоду найширше представлені Джон Мільтон, Джон Донн, класики світової літератури, їхня спадщина й сьогодні напрочуд актуальна.

Барокову, класицистичну літературу глибоко проаналізували та запропонували для вивчення в школі такі літературознавці: О. Анікст, Д. Наливайко, С. Артамонов, О. Ніколенко, В. Рогозинський, О. Штейн, І. Столій та ін.

Цей період розвитку літератури збігається з фундаментальним зростанням англійської системи освіти. Англійський митець-філософ XVII століття Дж. Мільтон вивчав проблеми виховання майбутніх державних правителів і видрукував трактат « Про виховання» (1644). Він також писав про потребу народної освіти. Повноцінна освіта, на думку Дж. Мільтона, поєднує теорію і практику, учневі пропонуються добре володіти

мовою, знати граматику, читати божественну і гуманістичну літературу, вивчати етику і знатися в політиці.

Цікавими і повчальним для юного читача є модель світу і образ людини XVII ст., що їх створили митці. Наукові відкриття XVII ст. зумовили цілком нове бачення світу та людини. Світ постав не статичним і завершеним у своїх формах, а динамічним і мінливим. Він уявлявся безмежним, розмаїтим, непізнаним до кінця, ваблячи і лякаючи своєю таїною. У світі, як довели вчені, панують не тільки божественні закони, а насамперед правила природи, невідомі сили та стихії, дії яких людство ще не усвідомило.

Відчувши силу свого розуму та внутрішніх можливостей, людина XVII ст. прагнула пізнати таїну всесвіту і власної душі. Але що більше вона відкривала для себе нове, то більше їй траплялося загадок, суперечностей. Їй розкрився безмежний світ, проте він жахав своєю неосяжністю. Людина прагнула повноти і гармонії буття, але приховані пристрасті та бажання були причиною напруженої духовної боротьби, яка не завжди закінчувалася перемогою світлого й доброго начала. Людина повстала проти Бога, а Бог постійно нагадував їй про залежність від Нього. У європейській культурі XVII ст. відбулася криза ренесансних уявлень про гармонійну особистість та ідеальне суспільство. Найпотужніше репрезентований в англійській літературі стильовий напрям бароко.

У культурі бароко утвердилося уявлення про світ як про поєднання суперечливих начал, як про арену протилежних сил — світла й темряви, добра і зла, життя і смерті, Бога і диявола. Митці бароко зображають світ у моменти найбільшої напруги, і людина, як невід'ємна частина світового буття, бере участь у розв'язанні його конфліктів, бере на себе весь тягар трагізму світу. Однак представники бароко вміли бачити не тільки драматичні елементи, а й красу життя. Вони намагалися якомога виразніше й яскравіше прикрасити його, щоб подолати трагізм засобами краси, знайти через естетичне вихід із суперечностей. Барокове мистецтво не тільки відбивало складність буття, а й нагадувало про його щедрість і повноту. Напрочуд тісно поєднані в бароко почуття жаху й відчаю і водночас велика жага життя та його втіх. Святкові форми бароко мали на меті створити для людини прообраз «раю на землі», щоб через красу вона могла наблизитися до Бога.

В естетиці бароко посилюється інтерес не тільки до досконалих виявів буття, а й до дисгармонійного, фантастичного, гротескного, навіть потворного. Усе багатство світу, його естетична невичерпність розкриваються через постійне підкреслення таїни світобудови. Звідси — атмосфера містики, чогось надзвичайного, що поза межами свідомості. За допомоги ілюзій, снів, марень митці бароко відтворювали загадковість свкту. Вони завжди відчували, що в житті діють сили, вищі за людське розуміння. Ці сили сприймалися досить серйозно, тому у творах часто поряд із реальними персонажами діють міфічні істоти, а дійсне і фантастичне, реальне та ірреальне настільки тісно переплітаються, що нерідко неможливо відділити одне від одного. Усе це — єдиний світ, такий, яким бачили його люди бароко: реальний і загадковий водночас. Створюючи нову естетику, митці прагнули вийти за межі видимого світу, за грань можливого.

Особистість у мистецтві бароко складна й багатогранна. Вона відзначається суперечливістю й напруженістю духовного буття, інтенсивністю емоцій, силою пристрастей. Людині в мистецтві бароко доводиться постійно розв'язувати внутрішні конфлікти. Нерідко вона не здатна їх вирішити і лише гостро переживає боріння прихованих сил у своїй душі.

У поемі «Втрачений рай» (1667) Дж. Мільтон глибоко досліджує людську природу, одвічний конфлікт між сліпою вірою й утвердженням власного «я». Дж. Міль-

тон писав: «Людина є жива істота, за природою своєю єдина й індивідуальна, вона не складається з двох протилежних начал, таких, як душа й тіло, — ні, вся людина є душа, і душа є людське тіло як індивідуальна субстанція, одухотворена, почуттєва й раціональна». Згідно з концепцією митця, у світі існує абсолютний, непізнаний Бог і «праматерія», «праречовина», з яких були створені людина й світ. Бог скеровує життя людства. Однак Мільтон, на відміну від середньовічних митців, показав, що людина, хоча й залежить від волі Бога, має і власну волю. Вона має право на самостійні вчинки, на помилки, на право знати, хто вона у світі, що таке свобода, пізнання, життя, кохання, щастя. Людина в англійського поета — вже не безвольна іграшка в руках Бога і долі. Вона сама обирає своє життя, стаючи на нелегкий шлях пошуку істини. Цікаво, як Сатана спокушає перших людей у поемі. Він говорить їм, що вони ніколи не зрозуміють життя, якщо не дізнаються про смерть, ніколи не оцінять щастя в раю, якщо не пізнають страждань, тобто ніколи не стануть людьми, якщо не будуть мати права на власний вибір (а не тільки виконувати Божу волю). Адам і Єва в поемі Мільтона порушили заповіт Бога, але, зазнавши страждань і гонінь, вони більше відчували себе людьми, ніж тоді, коли; сліпі духовно, покійно жили в раю.

Цікавим для юного читача може стати метафізична поезія Джон Донна, англійський поет, який оспівував кохання і не боявся зізнатися, що він складається з тіла, розуму й душі. Справді, творчість Донна відображає різні вияви людської природи, складність духовного буття особистості, що дало підстави його наступникам визнати його главою літературної школи англійських поетів-метафізиків». Поет описує стан людини бароко, яка живе напруженим внутрішнім життям, вміє цінувати почуття, усвідомлює безмежність земного світу і водночас йде нелегким шляхом до Бога, до вічних цінностей. Однак, які б трагічні колізії не спіткали ліричного героя, він ніколи не втрачає величі духу. Письменник стверджує можливість морального прозріння й осяяння людини завдяки роботі її душі й розуму. Поезія «Доброго ранку» Дж. Донна належить до любовної лірики поета. У творі розповідається про велику перетворювальну силу кохання, яка відкриває людині саму себе і весь довколишній світ. Вірш пройнятий оптимістичним, життєрадісним пафосом. Тут справді зображується «ранок кохання», коли закоханий вперше усвідомив владу над собою всеперемагаючої любові. Дж. Донн поєднує думку й почуття. Розкриваючи емоційний стан ліричного героя, напруту його душі, прагнення духовної гармонії з коханою, поет філософськи осмислює поняття «любов», визначаючи його незбагнений вплив на людину. Кохання, на думку поета, докорінно змінює світосприйняття особистості, змушує її подивитися на все довкола іншими очима. Поет стверджує думку про велич і життєдайну силу любові, яка здатна змінити весь світ, бо тільки внутрішнє життя є справжнім життям людини, сферою існування духу. Кохання зображується в поезії як своєрідне прозріння серця, відкриття Вічності в земному почутті.

And now good-morrow to our waking souls,
Which watch not one another out of fear ;
For love all love of other sights controls,
And makes one little room an everywhere.
Let sea-discoverers to new worlds have gone ;
Let maps to other, worlds on worlds have shown ;
Let us possess one world ; each hath one, and is one [2, 201].

Такий вірш був би цікавий для аналізу школяреві 8 класу, якому знайоме почуття першого кохання. І XVII ст. не видавалося би вже таким примарним і далеким.

Адже стало би цілком зрозуміло для юнака чи юнки, що цінності людського життя не творяться однієї миті, а формуються, викристалізуються століттями.

Отже, англійська перекладна література XVII ст. знайомить юного читача з картиною світу і людиною цього періоду. У старшій школі морально-філософські твори Дж. Мільтона можуть бути на часі й допоможуть вчителю-словеснику зорієнтувати учня у власних світоглядних та особистісних шуканнях. Проблема кохання в любовній ліриці Дж. Донна може бути не зрозумілою для дитини в такому юному віці, хоча наблизити дітей до високого розуміння цього величного почуття можна і у 8 класі. Проте цінним для становлення високоосвіченої особистості є читання змалку і високої класичної літератури, поряд з літературою легкою для читання, адже функція літератури має бути не лише розважальною, а такою, що формує високий загальноєвропейський естетичний смак. Барокова англійська література XVII ст. розкриває безмежність і суперечливість світу й людини, боріння різних сил і стихій, загадкову таїну суцього. Бароко дає можливість пізнати читачеві в різноманітних художніх формах уявлення митців про духовний стан світу й особистості, висловити моральні запити доби.

Література

1. Наливайко Д.С. Искусство: направления, течения, стили / Наливайко Д.С. — К., 1980. С. 50-72.
2. Ніколенко О.М. Бароко. Класицизм. Просвітництво / Ніколенко О.М. — Харків: Ранок, 2003. 335 с.